

DOVILĒ
ZELČIŪTĒ

AUGAU
TEATRE

DOVILĖ ZELČIŪTĖ

AUGAU TEATRE

VILNIUS 2022

Bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

Knygos leidimą iš dalies finansavo

*Knygoje panaudotos šeimos archyvų
ir senų Kauno dramos teatro leidinių nuotraukos.
Autorė nuoširdžiai dėkoja Algimantui Aleksandravičiui
už jo nuotraukas, irgi sugulusias į šią knygą.*

© Dovilė Zelčiūtė, 2022
© Viršelis, Kris Coolens, 2022
© Leidykla VAGA, 2022

ISBN 978-5-415-02650-0

Knygą skiriu brangių Tėvų ir mylimų aktorių atminimui.

Ir įstabiai Teatro dvasiai, kuri mane tebemoko
žaisti, ieškoti, kurti bei visa išverti.

Iš širdies dėkoju bičiulei Audrai Žukaitytei,
palaikiusiai mano idėją ir neleidusiai sustoti.

Jei ne Audra, šios knygos nebūtų.

Dėkui „Vagos“ leidyklos vyr. redaktorei Agnei Puzauskaitei,
kuri patikėjo ir pasitikėjo.

T U R I N Y S

I DALIS

Giminystė

- 9 | Tarp senų dekoracijų
- 13 | Vaikystės veidas
- 21 | Vaizdo paštas
- 27 | Tuopelė
- 32 | Ugnis
- 37 | Apsauga
- 41 | Cukrus, siūlai, drugeliai
- 51 | *O varpeliai prie rogelių*
- 57 | Apie orumą
- 63 | Partizano kapas
- 68 | Pjesių paraštės ir Gricko
- 73 | Mano „peizažas“
- 78 | Gastrolės. Ilgesys
- 84 | Dramatiški polėkiai
- 89 | Auklėtoja. Pažaislio šviesa
- 94 | Draugai, scena. Prie scenos
- 99 | Kelias į centrą ir – namo

II DALIS

Karalystė

- 107 | *Žiūrim – krinta patylomis obelių žiedai*
- 113 | Devintoji banga

121	Tik nemuškit per veidą
128	<i>Puto jautis astrom</i>
135	Sutrupėję sausainiai
142	<i>Ir aš iš to ošimo</i>
151	Prijaukinta pelė
157	Karalystė
165	Sustok, mergužėle
171	Vasaros tatuiruotė
180	Vieną vienintelį kartą
186	Ąsotis
191	Pavasario pamokos
196	Acetonas
203	<i>Liberta</i>
210	Naujas paltas
218	<i>Rosa Super Star</i>

III DALIS

Keli žingsniai į priekį

225	Tėtis
233	Mama
238	Pilkaakis mylimasis

I DALIS

Giminystė

Tėtis su mama ir dukromis

Tarp senų dekoracijų

Mama manęs laukdamasi vaidino. Toks likiminis vaidmuo – Kristina Juozo Grušo dramoje „Herkus Mantas“. Spektaklio pabaigoje ją „pagonys“ nešdavo ant laužo ir sudegindavo. Iki dabar bijau ugnies. Visada bijojau. Ir ja žaidžiau, mėgindama tą baimę įveikti.

Tėvelis man gimus negalėjo pasitikti mamos ir pasiimti iš ligoninės. Repetavo. Pasiėmė tėvelio siūstas giminė, o mama to nepamiršo niekada. Jiems neleido tuoktis, artistams. Gąsdino (ir iki dabar – tas pat). Pirmasis man žinomas „gąsdintojas“ ir vedybų draudėjas buvo režisierius Juozas Miltinis. Mama, baigusi Juozo Miltinio dramos studiją, jau dirbo Panevėžio dramos teatre. Gastrolių į Panevėžį atvyko Kauno dramos teatras, gitisiečiai, ką tik baigę studijas Maskvos Lunačiarskio teatriniame institute. Atvyko ir mano tėvelis drauge. 1953-ieji. Stulbinamas kauniečių gastrolių pasisėkimas ir artistų populiarumas svaigino. Per vakarienę būsimas mano tėtis prisėdo prie mamos. Pravaikščiota po Panevėžį visą naktį... Mama, tuo metu būdama vos dvidešimties, iš tiesų išlaikė visą savo šeimą – du brolius – Rimutį ir Almutį – ir nuolat darbą prarandančią mamą. Senelis paliko šeimą su trimis vaikais ir išvažiavo pas jauną moterį, būsimą antrąją žmoną. Mama prisimindama pasakojo, kaip kauniečių trupei drauge su tėčiu atvažiavus į Panevėžį ją tiesiog užbūrė užtelėjęs

galimos laisvės kvapas – talentingas, jautrus, ja besižavintis jaunas aktorius; didmiestis Kaunas; kita teatrinė mokykla; naujai atsiveriančios aktorinės galimybės. Gal ir režisūros perspektyva. Ir tiesiog augo troškimas atitrūkti nuo vis dažniau namuose pasirodančios neblaivios savo mamos. Močiutė (mano mylima močiutė, Krikšto mama) palūžo, palikta viena su trimis vaikais, o namus dargi sunaikino gaisras.

Kai jiedu, būsimi mano tėvai, įsimylėjo, jiems neteko dažnai matytis, abu buvo parišti savo teatrų repertuaro. Meilė laiškais... Iš tiesų tai ir susituokė bei pažino vienas kitą (kiek tai pavyko) per laiškus. Mama, norėdama važiuoti į Kauną susitikti su tėčiu, turėdavo prašyti Miltinio leidimo. Jis klausdavo: „Kartas važiavot paskutinį kartą?“ – „Leo važiavo, jis – pas mane...“ – „Na, žiūrėk man, Juronyte, išleidžiu, bet tu man žiūrėk!“

Tėvelis atvažiavo į Panevėžį pas Miltinį prašyti mamos rankos. Ir – kad išleistų į Kauno dramos teatrą visam laikui. Dirbti ir gyventi. Miltinis ilgai nesutiko. Viliojo tėtį pasilikti Panevėžyje. Galbūt supratęs, kad siūlymai bergždi, galop pasidavė. Tėvelis Kaune dar turėjo atsakyti ir už savo seną mamą, mūsų babą. Žinoma, ne tik tai. Jaunas ką tik grįžęs iš aukštosios teatrinės mokyklos daug žadantis kursas, nauji vėjai, galimybės ir vaidmenys, visa ateitis. O ir mama norėjo ištrūkti. Taip ji atsидūrė Kaune. Miltinis galop išleido, Panevėžio teatras paskolino mamai kostiumėlį vestuvėms, davė persikraustymui sunkvežimį.

Vestuves Kaune mano tėveliai šventė spektaklio metu. Vaikiškas spektaklis, orkestro duobė. Po truputį vis įpilama taurelė... Kaip niekas jų nepagavo, ir dabar nežinau. Žinoma, buvo atsisveikinta ir Panevėžy. O pati santuoka... Jiedu susitarė susitikti Kaune prie metrikacijos skyriaus („zakso“) be-

rods, 14-ą valandą. Sutarė taip: jei katras pavėluos, vadinasi, apsigalvojo. Nė vienas nepavėlavo.

Pirmiau gimė mano sesuo. Kristina. Po ketverių metų gimiau ir aš. Nesu tikra, kad abu tėveliai manęs laukė, kad nebuvau jų trukdis. Tačiau vaikystė ir visas gyvenimas tokias abejones panaikino. Ar bent – iš dalies.

Jaunos ištekėjusios aktorės, jei jau turėjo vaiką ar vaikų, bet neturėjo galimybės palikti jų močiutėms ar auklėms, tąsėsi su mažaisiais kartu. Kaip suprantu, tais laikais aktoriai (gal ir ne visi) buvo vieni kitiems tolerantiški, o vaikai išmokyti drausmės – nelįsti, nesimaišyti po akimis ir, gink, Dieve, netrukdyti. Buvau viena iš tokių. Mus nuo pat mažens mama (ir tėvelis kartais) vežiojosi į gastroles, trunkančias po dvi savaites ir daugiau. Naktiniai puodukai, portatyvinės mini dujinės, sudedamosios lovelės, ištiesiamos po spektaklio čia pat, išvėdintoje žiūrovų salėje, – tokia mano vaikystė, paauglystė, kratantis „Kubanj“ autobusu ir jaučiantis absoliučiai saugiai bei laimingai. Tol, kol buvau su teatro žmonėmis. Tokiomis sąlygomis, daugiau ar mažiau, užaugo mano sesuo Kristina, Birutės Raubaitės Aušrelė, Henriko Vancevičiaus Andriukas ir Dalytė, Jono Kavaliausko Julija ir Jonukas, Antano Gabrėno ir Genovaitės Tolkutės Eglė ir Žilvinas, Danutės Strakšytės ir Stasio

Mama su tėčiu

Motiejūno Jurga, Kęstučio Genio sūnus Gintautas, Antano Voščiko dukra Algė, Vytauto Eidukaičio ir Reginos Varnaitės Vytelė ir Aušrelė, Algirdo Vrubliausko ir Aldonos Jodkaitės Audrius, Romualdo Tumpos Rytis, Augusto Pajarsko Sauliukas, Antano Kurkliečio Rūta, pastatyminės dalies vedėjo Aleksandro Ribaičio ir koncertmeisterės Ligijos Ribaitienės sūnūs Tomas ir Laurynas, Vytauto Tomkaus ir Lilijos Mulevičiūtės Dovilė, teatro vairuotojo Kazakevičiaus Kristina, teatro gembininkės Sofijos anūkas Sauliukas, Antano Žeko ir Elenos Žekienės Marius ir Karolina, Viktoro Šinkariuko ir Doloresos Kazragytės Tomas. Sąrašą tikrai galima būtų tęsti ir tęsti, iki pat šių dienų, žinoma, dabar jis jau būtų kur kas kuklesnis. Klaipėdos teatro, Šiaulių teatro, Panevėžio teatro vaikai...

Tas nesunaikinamas teatro vaikų „kraujo“ ryšys, – ta pati dvasia, ta pati laisvė, ta pati vienatvė ir toji pati beprotybė. Mes atpažįstame vienas kitą iš tam tikro uždarumo, iš lenktos, bet nepalaužiamos valios ir nepasidavimo (kas kaip moka, kol giltinė nenuplovė), iš neapykantos bet kokiam melui („Falšas!“ – šaukdavo iš salės režisierius, o skambėdavo taip, kaip tėvynės išdavimas), iš tamsių ir nepagydomų vienatvės valandų bei nepritapimo kasdienėje realybėje, iš baisių nuoskaudų ir pernelyg aistringos dvasios: gyventi, mylėti – be proto, o gerti – iki susinaikinimo. Ir niekada nebūti tokiems kaip tėvai. Ir visą gyvenimą įrodinėti, kad mes – ne blogesni, kad esam darbštūs, kad verti „žiūrovų“, o svarbiausia – tėvų dėmesio ir meilės. Ar vaikai pajėgūs konkuruoti su tūkstančiais žiūrovų?

Vaikystės veidas

Mamos skubūs žingsniai. Paskui vis lėtėjantys. Užkulisių kvapas, dulkės. Tamsa ir prožektoriai. Gaudesys kaip šuliny. Kur aš? Mama repetuoja. Šiugždantis repeticijoms skirtas šilkinis sijonas. Vėliau, jau vaidinant – aksomo suknelė. Galbūt išsigalvoju, bet būtent taip visa pamenu. Herkaus Manto – aktoriaus Algimanto Voščiko – balsas, mamos sidabrinis juokas. Ji dar tokia vaikiška... Jau ketveri metai, kaip gimusi sesė Kristina. Neramūs tėčio žingsniai, kai skuba į teatrą. Matau, kaip jis rūko, akys klausiančios, gyvos, žvitrios. Dekoracijų kvapas, klijų, scenos. Grimo kvapas, pudros miltelių – baltų ir kūno spalvos – salsvas dvelksmas, labai ryškus grimo kambarių apšvietimas. Visuomet norėjau, kad toks būtų ir mano namuose, „kai užaugsiu“. Nesuprantu, kodėl visą gyvenimą maniau, kad suaugusieji – tai kiti žmonės, ne aš, ir už namus atsako tik suaugusieji. Ar niekada nesuaugau? Į polikliniką einu, tik kai mama prisispiria, nes nenoriu susipykti. O juk tą svajonę, kad namai šviestų kaip teatro grimo kambariai ar scena, nesunkiai galėjau ir tebegaliu įkūnyti pati savo, jau suaugusios, namuose. Matyt, iki dabar negaliu patikėti, kad aš jau turiu teisę kažką spręsti pati. Tebereikia patvirtinimo.

Kavos kvapas, dūmai, dekoracijų cechų, siuvykla... Visur mane vedžiojasi mama, paskui jau einu pati viena ar kam nors iš paskos. Su Rūta Staliliūnaite, su kitomis tetomis aktorėmis,

vėliau – su Danguole Baukaite, su teatre dirbančiomis savo suaugusiomis draugėmis, su grimerėmis (taip vadino, kai augau, dabar jau – „grimuotojos“), aprengėjomis. Man šito gyvenimo nuolat per mažai.

Ir sykiu – man šito gyvenimo taip per daug, kad nuo jo nepajėgiu būdama maža atsikabinti, vis ilgėdamasi „tikros tėviškės“, savo kaimo, savo namelio. O pasirodo, kad tokio nėra. Yra valdžios paskirtas tėveliams butas Kauno darbininkų rajone VI forte. Trys kambariai! Atsikrausčius čia tėveliams iš Žaliakalnio jaukios Zarasų gatvės, kur gyvenom su baba, tėvelio mama, ir tetute (tėvelio seserimi) bei jos sūnumi, namai VI forte atrodo baugiai dideli. Ilgas koridorius, dažnai tamsus, jei šviesa neįjungta (maža pati nepasiekiu), bijau juo eiti, lekiu koridoriu užsimerkusi, kartais rėkdamą visa gerkle. Yra teatras. Šitai dar reikės suvokti, reikės tuo didžiuotis, kad teatras ir yra mano gimtieji namai, tėviškė, gražiausias ir slaptingiausias, labiausiai raminantis pasaulis.

Bijau visko. Rudbekijų savo tetos sodelyje ir visokių vėjo judinamų gėlių, lapų, ten skraido bitės, viskas šiurena, gyva, kruta! Bijau kitų žmonių, kitų – ne tėvų, svetimo balso, kvaipo, svetimų namų. Nebijau sesers, artimiausių. Nebijau teatro ir visų jame esančių žmonių, kad ir kokie rūstūs jie gali būti, nes daug kas mano galvoj persigrupuoja: čia – vaidinimas, o čia jau ne vaidinimas. Kas – vaidinimas? Kai tėveliai susipyksta – ar tai repeticija, ar jau „iš tikrųjų“? Kai man reikės pavirsti varle spektaklyje „Snieguolė ir septyni nykštukai“ ir plykstelės ugnis, ar tai bus iš tikrųjų? Mama su tėčiu ramina, kad tikrai ne. Ir sako, kad jeigu labai bijau ar nenoriu, galiu nevaidinti, pakvies kitą kokį vaiką. Na ne, aš labai noriu, tik svarbu, kad per daug neįsijausčiau, juk varle aš tikrai nepavirsiu. Kai „sprogusią varlę“, t. y. piktąją Karalienę,

subliuškusią mane, vienas Nykštukas (aktorius Romualdas Vitkauskas, čiuplūtis, mažutis, o aš – sverianti jau kiek daugiau, nei pagal metus reiktų), išvilks už rankų į užkulsius, dar sakydamas tekstą „ant varlės kojos – Karalienės žiedas!“, iškart į tikrovę padės sugrįžti murmesys: „Reikia mažiau valgyti, vaikeliai!“ „Gera, – taikiai atsakysiu, – iki kito spektaklio mažiau valgysiu!“ Aktorius tik numos ranka.

Mūsų naujieji namai VI forte kvepia dažais. Išskalbtomis užuolaidomis. Namuose, kaip ir teatro siuvykloje, nuolat atverta siuvimo mašina „Union“, mama turi kalnus iškarpy, siuva man ir seseriai drabužius, o ir tėčiui. Ir, žinoma, sau. Tai, ką pasisiuva savo tobulai figūrai ir ką pasiuva sėsei Kristinai, man yra gražiausia. Žinoma, esu dėkinga už viską, ką sukuria ir man. (Apstulbsiu vėliau supratusi, kad mamos man siūtus drabužius vilkėsiu iki savo vestuvių, o ir po jų. Sarafanai, sijonukai, suknelės, liemenės, vestuvių suknelė – viskas yra mamos rankų darbas. Ir nesuskaičiuojama galybė megztinių per visą vaikystės ir paauglystės laiką.) Man mama pasiuva žieminį paltą, apvedžiotą baltu kailiuku, jis žalias, ir didelę žalią smailą kepurę su baltu kailiniu bumbulu. Kieme kažkas ima mane pravardžiuoti „Seniu Šalčiu“, bet man taip smagu su nauju paltu, kad neimu į galvą.

Žinoma, aš norėčiau būti kuo nors kitu. Kita. Norėčiau būti Kristina... Ji tokia graži, stipri, ji nebiliauna nuolat kaip aš.

Norėčiau būti Šuklevičių, kaimynų, Birutė iš 30-o buto (mūsų – 31). Jos tėtis iš fabriko parneša skudurėlių žaidimams, o mama, VI forto kirpėja, dažną savaitgalį gamina cepelinus, kartais ir mane pasikviečia. Ir jie turi tokius žaliai dryžuotus metalinius dubenėlius, iš kurių valgo, o mes tai tik baltas lėkštes. Birutės ilgi geltoni plaukai, o mane mama kerpa *Bubikopf* stiliumi. Birutė sportuoja, o aš...

Mūsų namuose irgi retkarčiais būna cepelinų, net vėdarų, bet, žinoma, kur kas rečiau nei Birutės namuose. Nėra pastovumo, nėra sistemos. Sistema – Kūčios, Kalėdos, Vėlykos ir gimtadieniai. Ir, žinoma, čia jau būtinai, didžiausi įvykiai – teatro premjeros. Va tada tai tikras įvykis. Šventė. O kartais, pastatymui nepavykus, kaip ir bendra nelaimė, tėveliai dūsauja, ginčijasi, kažką smerkia, kažką gina, pasakui laukia kritikų sutriuškinimo, tada sako: „Eina jie šikt.“ Norėčiau būti Aušrele, tetos Lialės dukra. Ji labai graži, porą metų už mane vyresnė, ir mes su seseria nepasidaliname, kurios iš mudviejų Aušra yra tikresnė draugė.

Man vis atrodo – ne, aš tiesiog akivaizdžiai matau, – kaip teta Lialė savo Aušrele labai atidžiai rūpinasi. Sykį, kai po vieno tėvų pasisvečiavimo pas Lialę aš lieku jų namuose nakvoti, rytmetį kažko imu kosėti. Pusryčius mums ruošianti teta Lialė atplėšia miegamojo duris ir išsigandusi klausia: „Kuri dabar kosėjot? Ar tu, Aušra?!“ Atsakau, kad aš čia kosėjau. „A... – atsidūsta su palengvėjimu teta Lialė, – nu, tu man žiūrėk!“ Aš imu pavydėti to rūpesčio, parėjusi namo vis kosčiu ir kosčiu, niekas nekreipia dėmesio, kol galop mama paruošia gėrimą: aviečių uogienės „arbatos“. Dar ištinka pavydo priepuolis, kai viešint pas tetą Aldoną (Jodkaitę) ir dėdę Algį (Vrubliauską), t. y. pas savo bendraamžį draugą Audrių Vrubliauską (mes gimėme padieniui, ir mūsų mamos drauge laukėsi, kartu siuvo drabužėlius ir pan.), teta paklausia, gal mes norėtume „gogel mogel“ (plakto kiaušinio trynio su cukrumi.) Audrius suraukia nosį, tada teta Aldona pažada ir kakavos įberti, paskaninti. O tas kvailiukas dar muistosi. Vis tik „gogel mogel“ gauname! Negaliu net suvokti – Audrių reikėjo įkalbinėti skanėstui! Suprantu, vienturčiams visuo-met labiau sekasi.

Dar be galo be galiausio norėčiau būti šokėja. Kol esu liesa (maždaug iki 9 metų), be sustojimo, kai tik galiu ir kai tik išgirstu muziką, šoku. Aš tuomet iš tiesų laiminga. Šitą visiško svaigulio, skrydžio ir tobulo džiaugsmo jausmą nuolat prisimenu ir dabar. Šoku, vos išgirstu muziką per radiją, šoku, kai pusbrolis Jurgis skambina „Turkų maršą“, šoku ir vėliau, kai jau turime patefoną ir tėtis parneša namo naują plokštelę – Grygo „Perą Giuntą“. Žinoma, ateina ir gėdijimosi metas, nes pilnėdama špagatą dar padarau, bet duotis visų akivaizdoje darosi drovu.

Kalbant apie tėvelio seserį tetą Zosę... Ji labai daug dirba (ginekologė), viena augino savo sūnų Jurgį (vyras, dėdė Juozas, Amerikoje), padėjo savo mamai gyventi ir išgyventi, augino mano tėtį. Teta tvarkinga, kaip visi gydytojai, ir griežta. Kai bando išmokyti mane skaityti, netekusi vilties piktokai numoja ranka: „Šita nei skaitys, nei rašys...“ O aš puikiai atsimenu, kurios raidės niekaip negaliu įsiminti, – tos visiškai beveidės „i“.

Kai mano dėdė (mamos brolis Rimas Juronis, inžinierius) mėgins pamokyti mane geometrijos, netekęs kantrybės pasakys: „Doviliuk, ar tu gali bent kiek p a g a l v o t i?“

Mama su mano mokymais kantrčiausia. Sėdžiu gastrolėse, autobuse, jai ant kelių. Veidu atsigręžusi į mamą. Aš švepluoju, tariau priebalsį „š“ iškišusi liežuvį priešais dantis. Mama kantriai mane moko ir moko. Kiekvieną rytą ne vienerius metus prašo pakartoti jos atrastą ir tarimo pratyboms skirtą eilėraštką:

Šluota šluoja šluotražėlį.

Šluotražėlis kaip pašėlęs

Šaukia šluotai: ša-ša-ša!

Tu – ne šluota, o višta!

Net ir per miegus mama šūkteli primindama: „Laikyk liežuvį už dantų, kai tari „š“! Dar kartą!“ – „Užteks! – gina mane tėtis, – nekankink vaiko!“ – „Ką „nekankink! – ginčijasi mama. – Ar nori, kad švepla liktų?!“ Mama moko mane dainuoti ir girdėti, ką dainuoju, ar švariai, ar, anot mamos, „nedetonuoju“. T. y. moko nenusidainuoti, o stengtis intonuoti tiksliai. Dainuojam ir dainuojam drauge. Kartais prisijungia ir tėtis. Tada traukiam dviem balsais liaudies dainas ir kitokias populiarias. Vėliau, kai man nuperka pianiną, dažnai dainuojame abi su sese. Ji labai talentinga, jai viskas išeina ir nieko nereikia taisyti. Dar vienas beveik neištaisomas dalykas (tėtis, kaip visuomet, sako, kad mama paliktą mane ramybėj, kad čia nieko tokio) – mano stovėseną X padėtimi. „Atsistok tiesiai, – moko mama, – ir suglausk kulnus!“ – „Kaip suglausti?“ – nesuprantu aš, mėgindama išversti į šonus pėdas. „Gal ji bus šokėja, – gelbsti tėtis, – tai bus pats tas, tokia balerinos *stoikutė*.“ Jie, brangūs tėveliai, kartkartėm rytais daro mankštą. Mama su teta Liale turi visą jogos pratimų sąsiuvinį. Man taip gražu žiūrėti! Likusi viena mėginu kai ką pakartoti. Gal kada prireiks kokiam vaidmeniui.

Dar norėčiau būti Rūta (St.) iš teatro, ji visuomet labai maloni, linksma, ir man atrodo, kad yra labai laiminga.

Apie tai, kad norėčiau būti mama, tokia, kaip manoji, svajoti nedrįstu, man kažin kodėl tai atrodo neįmanoma.

Aš dažnai apžiūrinėju tėvų veidus. Jie tokie skirtingi, atrodo, lyg būtų kaip ne giminės. Man labai keista... Mamos veidas, mamos rankos... Tėčio veidas, tėčio rankos, pirštai... Lyginame su Kristina, katras tėvų veido bruožas ar kūno savybė kuriai iš mudviejų priklauso. Abi – labiau tėvelio. (Nors kai imsiu ristas į kitą pusę po penkiasdešimties, mano rankos

vis labiau panėšės į mamos. Kaip mane tai džiugins, bent kas kliuvo ir man nuo mamos! Nesakau, kad tėvelio bruožai man mažiau brangūs.)

Kai matau, kaip mama viską siuva ir mezga, man atrodo, kad taip daryti turi visos moterys. Mama siuva ir patalynę, ir užuolaidas, ant stalelio, prie siuvimo mašinos, ant palangių – žurnalai, audiniai, siūlai. O šalia – spektaklių tekstai...

Tėtis moka mane prajuokinti ir nuraminti. „Viskas bus gerai!“ – sako glostydamas galvą. O aš tikiu, taip ir bus. Net ir dabar tikiu. Jis visiškai tai pažada, garantuoja, nuo to ramiau.

Šiaip tai labai daug verkiu. Kai tenka su jais – ypač su mama – bent trumpam išsiskirti. Juk negali manęs nuolat tąsyti į darbą. Ir taip jau beveik visą laiką kartu. Kol gyvenom Žaliakalny, nuolat mainėsi auklės. Jos buvo jaunos, turėjo kavalierių ir savų interesų. Gal mane kuri mušė, rėkė ant manęs, kūdikio? Ir dabar nesuprantu, iš kur ta paranojiška išsiskyrimo, atsiskyrimo nuo tėvų baimė... Ir kokia gėda! Tai ką išgyveno tremtinių vaikai?! O aš, auginta šiltnamio sąlygomis, nuolat mamai ir tėčiui po sparneliu... Gal protą susuko ir baimės įvarė toji efemeriška teatro realybė? Nežinau.

Mama su dukrom.
Dzintari, 1962 liepa

Kai užaugsiu ir jausiuos nesaugiai, pakaks vienos minutės, tos tamsos prieš spektaklio pačią pradžią, kol atsivers uždanga arba įsišvies pirmoji spektaklio scena, tos vienos akimirkos, kad aš vėl pasijusčiau esanti namie. Ir tada man vėl, anot tėčio, „viskas bus gerai“.

Vaizdo paštas

Gastrolės su tėvais – dažniausiai su mama, kartais ir su seserim – dovanodavo žvilgsnį į Lietuvą, jos laukus, upes, miškus, kaimus, miestelius ir miestus. Kasmet, visą vaikystės ir paauglystės metą, dukart, pavasarį–vasarą, ir vasarą–rudėnį teatro autobusas su trupe ir sunkvežimis su dekoracijomis bildėdavo po Aukštaitiją, Suvalkiją, Žemaitiją, Dzūkiją, o aš sėdėdavau prilipusi prie lango. Ir svajodavau, kaip puikiai viename štai iš tų gražių namelių gyvenčiau. Ana va ten matau didelį gražiai aptvertą sodą, žydinčias alyvas, šulinį. Iš tolo šviečia balinti vaismedžių kamieniai. Kieme laksto šuniukas, slankioja tingi rūdžių spalvos katė, regiu baltas užuolaidas ant nedidelių geltono namelio langų. Moteris, pasilenkusi prie lysvės, kažką sėja ar sodina. „Kai užaugsiu, norėsiu gyventi štai tokiaame namelyje, ir kad lakstytų šuniukas, ir kad upė būtų visai netoli, gal tiesiog už namo“, – sukau galvoje ateities vaizdus. Tik jeigu jau svajoju, kad visa tai būtų man o n a m a i, tai kurgi tada gyventų brangiausiaji mama? Mylimas tėtis? O sesuo, visiška miesto vergė? Ar jie norėtų būti čia? O tėvai ar galėtų būti ne teatre, be teatro? Tuos sunkius klausimus galvoj praleisdavau, teskrenda, spręsiu, kai ateis laikas. Apvažinėta šimtai miestų miestelių, vėl ir vėl sugrįžta į tuos pačius. Keičiasi gastrolinių spektaklių pavadinimai, dekoracijos, bet esmė nesikeičia. „Mano tuopelė raudona

Mama skaito

skarele“ (Č. Aitmatovo pjesė), „Numintas slenkstis“ (D. Urnevičiūtės pjesė), „Visi mano sūnūs“ (A. Milerio drama). Aš visuomet su mama kartu, visose išvykose ir gastrolėse. O kur dar K. Sajos „Šventėžeris“, B. Sruogos „Dobilėlis penkialapis“, su tėveliu – „Vaiduokliai“ (E. de Filipo pjesė).

Kas pavasarį mama ir tėtis susikraudavo lagaminus, gastrolės po Lietuvą tęsdavosi apie dvi savaites, vėliau, kai buvau augesnė, nuolatinės gastrolės Vilniuje. Man atrodė, kad pažįstu ir „moku“ visus miestus ir miestelius atmintinai. Nors, žinoma, jų vaizdai ir pavadinimai susimaišydavo, o sapnuose grįždavo tiksliai, su visais kultūros namais: kabinetai, kur trupė išsidėliodavo daiktus, sudedamąsias loveles, rekvizitą, kostiumus, kur improvizuotai sukurdavo prie scenos esančioje patalpėlėje grimo kambarį ir drabužinę. Sapnuose iki dabar tebeklaidžioju tais mokyklų ar kultūros namų koridoriais kažko ieškodama, kol galop prieinu laikiną iš Kauno perkeltą teatrą ir nusiraminu, išgirdusi artimus balsus.

Ir vis dėlto mano miestas, kuriame augau, gyvenau, kad ir kaip iš jo verždavausi, vos atėjus pavasariui, buvo gražiausias akiai ir labiausiai teisingas, priglobiantis vaikišką dvasią.

Kaip pamišusi mintyse kartodavausi kelią iki teatro, kuriuo eidavom su tėveliais arba kuriuo jie turėdavę pargrįžti į namus.

VI forto dar gana naujas darbininkų rajonas su penkiaaukščiais vienodais namais Aleksonio (dabartinė Biržiškų)

gatvėje... Iš savo pirmojo gatvės namo einame su mama į autobusų stotelę. Tai Varkalio (dabartinė Gravrogkų) gatvė, už nugaros palieka fontanas, bendrabutis, kurio bufete tėveliai kartais perka kokį pyragą, alų, limonadą, pomidorų sultis ir, žinoma, cigaretes „Aurora“, o jau gerokai vėliau ir prašmatnųjį (nes su filtru!) „Kastytį“. Einame dar neaukštų tankiai susodintų liepų gatve, atsiremiamie į Baršausko (mano, vaiko akimis, milžinišką) gatvę, praeiname „larioką“ su alum ir vietinėmis įžymybėmis, kurios nuo pat ryto laukia, kol žalią metalinį namelį, panašų į garažą su langeliu, atidarys. Periname į kitą Baršausko gatvės pusę ir lūkuriuojame 17 ar 17 a autobuso, vežančio į miesto centrą. Mama trepsi, laksto pirmyn atgal, nekantrauja. „Autobusai turėtų važinėti dažniau, kas čia darosi, juk miestas, ne kaimas!“ – nerimsta ji. Tėtis arba išeina į darbą anksčiau, arba stovi ramiai su mumis, nors paskendęs savy, jis lengvai šypsosi. Pravažiuojame Statybos ir architektūros institutą (po daugelio metų sutiksiu žmogų, tapsiantį mano vyru, jis dirbs šiame institute, o aš augsiu, nuolat keliausiu pro vietą, kur visą darbo dieną daugelį metų kvėpuoja, vaikšto, gyvena mano būsimasis, mano likimas, – ir nieko nežinosiu!). Pravažiuojame neįgalių vaikų (kaip tada sakydavo „atsilikusių“) internatą dešinėje kalno pusėje ir imame leisti žemyn, link Dainų slėnio. Kaip čia gražu! Koks riestas, raitytas kelias. Aš visa gerkle dainuoju autobuse, darau šeimai gėdą, sesuo baisisi, o mama ir keičia šypsosi. Dainuoju, nes gerai jaučiuosi, važiuodama tokiu stebuklingu keliu – į teatrą, ir dar su savo šeima. Paslaptingas Dainų slėnis, viadukas, pasigirsta traukinių ūkimas, persikreipusi žiūriu, traukinio vaizdas mane baisiai jaudina, net vėliau mieste ėmę važinėti troleibusai neatrodo tokie gražūs ir viliojantys. Traukiniai, geležinkelio stotis, pro kurią prava-

žiuojame, taksi stotelė, pasiliekanči turgavietė – visa tai moku atmintinai, tuos vaizdus it atvirukus mano akys užfiksavo, o galva „įsirėmino“ amžiams. Pravažiuojame Griunvaldo gatvės stotelę, čia, Ramybės parke, palaidotas mano senelis Jonas, tėčio tėtis. Kai kapinės iš miesto centro iškėlė, mano baba nutarė nejudinti savo vyro kapo, čia senelis ir paliko. Visuomet truputį sustingstu, seku tėčio veido išraišką važiuodama, ar jis gaudinas, ar nepravirks. Bet tėtis trumpam įsmeigia akis į parką, baksteli man pirštu į parko priešakį, arčiau gatvės, ir tyliai patvirtina: „Čia...“ Dar paklausia, ar atsiminsiu tą vietą. Taip, atsiminsiu, paaugusi nekart sėdėsiu ant suolo netoliese, aplink skraidys balandžiai ir varnos, o visai greta Lenino prospekte (dabartinis Vytauto pr.) atidarys neįmanomą tam laikui naujovę – Vaizdo paštą, kur galima pasikalbėti su iškviestu pokalbiui žmogumi, matant jo veidą. Aš nieko nesuprantu apie tai ir neišsivaizduoju, tėtis kantriai man aiškina, kaip tai turėtų vykti. Tačiau mūsų šeima to pašto paslaugų nekart neišbando. Su močiute, gyvenančia Panevėžy, mama pasišneka iš anksto užsakiusi pokalbį. Pro Parodos kalną, nuo kurio leidžiasi paskiri miesto gyventojai ir į kurį ristele kyla studentų sportininkų būrelis, mes sukame į Donelaičio gatvę. Kairėje gatvės pusėje išsidėstę labai gražūs nameliai, jų stogeliai ir langinės papuošti karpytais medžio raižiniais, palangės baltos. „Čia kažkada gyvenau“, – sako tėvelis, rodydamas į vieną iš namelių netoli dabartinio Vaikų literatūros muziejaus. O gal kas nors iš jo artimųjų, t. y. mūsų artimųjų, gyvena, bet man atrodo, kad tėtis tame name kurį laiką gyvenęs ir pats.

Išlipame iš autobuso prie Lenino paminklo, kertame Donelaičio gatvę ir Daukanto arba Maironio skersgatviu patenkame į Laisvės alėją. O čia jau ir teatras matosi. Nepamenu

meto, kai tėveliai darbavosi dar Kauno muzikiniame teatre. Sesuo atsimena. Na, ji gerokai už mane senesnė, visais kėterviais metais, ko jai neprisiminti, be to, labai aštraus proto, visa į tėvus, ypač į mamą – pagal galvą. O aš – nežinia, į ką... Galbūt primenu miesto balandį, nuolat atskrendantį į tas pačias vietas ir mėginantį įsikurti senoje liepoje, arčiau teatro. Arba ulbaujantį kieme už namo, esančio Aleksonio gatvėje numeris 1.

Visą vaikystę sapnuose skraidžiau. Mama sakydavusi „gerai, vadinasi, augi!“. Augau labai lėtai, o skraidžiau daug. Norėjau viską išbandyti ir prabudusi, dar kartą – su skėčiu šokti nuo suoliuko ir pajusti tą skrydį. Kiemo mergaitė sykį paskolino dviratį, pamokiusi važiuoti. Panašus jausmas lyg skristum, tiesa? Bet dviračio neturėjau. Užburdavo scenoje Karlsono, kurį vaidino tėvelis, gebėjimas skraidyti ir nutūpti ant Mažylio palangės. Ir nors pati vaidinau nedidelį Betanos vaidmenį tame spektaklyje, kai sesuo išaugo kostiumą ir nebeturėjo laiko, ir nors mačiau akivaizdžiai tą pritaistytą motoriuką Karlsono-tėvelio sceninio drabužio nugaroje, aš besąlygiškai tikėjau, kad jis galiausiai skraidyti. Galbūt ir pats mano tėtis tuo neabejojo, štai kodėl. Tikrovėj iki kokių 10–11 metų nebuvo skridusi lėktuvu, o ir pirmas skrydis *kukurūzniku* iki Palangos su teta buvo baisus, antras – ne geresnis. Tačiau miego tikrovėje, kai mane vydavosi pavojus, manyčiau, kaip ir daugelis sapnuotojų, atsispirdavau kojomis nuo žemės ir imdavau kilti. O tada jau man prieš akis, apačioje, verdavosi įstabus miestas, aš labai greitai pasiekdavau centrą, Laisvės alėją, Kauno dramos teatro kiemą. Skrisdama tiksliai žinojau visą gatvių išsidėstymą, miesto topografiją. Ir galėjau atsidurti, kur tik noriu, prie Nemuno Panemunėje ar prie Nėries Vilijampolėje, prie Kauno marių ar pakeliui į

Vilnių, Raudonosios Armijos (dabartinis Savanorių) prospekte. Tad kuri tikrovė tikresnė, ir dabar negalėčiau nesvyruodama, užtikrintai atsakyti.

Teatro tikrovėje nuolat kentėjo ir mirė daugelis personažų, tam ir yra tos dramos bei tragedijos. Tas pats nuolat nutikdavo ir su mano tėvais. Nors gan greitai įsikirtau teatro taisyklės, vis tik nerimavau baisiai, todėl buvau tėvų įtikinėjama ir nuolat vyliausi, kad tai ne mano mamą nušauna per „Visi mano sūnūs“, tai ne ją, o „Herkaus Manto“ Kristiną pasmerkia sudeginti ant laužo, tai ne mano tėtis, o tik Jurgutis „Baltaragio malūne“ išeina iš proto, tai tik Ryla stovi pažemintas, sudraskytais ilgais marškiniais ir narve surakintas grandinėmis „Grasos namuose“. Kažkas man pagrasė, kad jei būsiu bloga, tai jie neprisikels. Kaskart išgyvenau tikrą siaubą, tai tau ne Kalėdų senelio laukti su klausimu „ar buvai šiais metais gera?“, tai gyvybės ir mirties klausimas. Jutau, kad viltis visuomet yra, ir įtariau, kad mane taip tik gąsdina. Bet tėveliai buvo geri, puikūs aktoriai, ne mėgėjai, o profesionalai. Kiek prisiraudota... Kur kas vėliau, kai jau pati ruošiausi tapti močiute, 2015 metais, jie nebepreisikėlė. Mėginu suvokti savo kalbę, ar buvau labai bloga, suku ir suku plokštelę iš naujo. Bet Prisikėlimu ir jo pažadu tikiu.

Tuopelė

Mama veža mane rogutėmis į teatrą. Žaliakalnio kalnas, keliaujame iš Zarasų gatvės. Nusileidžiam nuo žiemos kalno. Mama traukia roges per apsnigtą miestą, mano keliai apsukti šiltu mamos megztu apklotu, ji skuba į repeticiją. Mes skubam. Aš visa gerkle dainuoju, beveik rėkiu: „Tū-ru, tū-ru, nerandu durų... Prifikau kelnes, smirdu kaip velnias...“ Mama juokiasi, ji pati yra žaisminga ir išdykusi. Tokia ir visą gyvenimą, nepaisant nieko. O į mus jau žiūri žmonės. Mamai nė motais, o gal kaip tik įdomu. Mane, žinoma, primokė artistai. Teatre einu per rankas, tai tas palaiko, tai kitas, nešasi į grimo cechą. Čia labai jauku, grimerė Danutė su didele lenkta yla gamina ant medinės galvos užmautą peruką; visur šviesos ir veidrodžiai, išdėliotos grimo dėžėlės, kavos kvapas. Repeticija, ateina senas aktorius, ir jam prilipdo ūsus, barzdą ir žandeną. Kada nors vėliau jis mirs, mirs iš tikrųjų, ir dvi dienas scenoje nebus vaidinama, sueis šio seno artisto buvę mokiniai, o jis gulės ant paaukštinimo, visi gedės, ir aš verkšiu, ir prisiminsiu, kaip to seno aktoriaus, Antano Mackevičiaus, kalbančio taisyklinga lietuvių kalba, kiek gėdijausi, šiek tiek bijojau, ir kaip sulaikiusi kvapą žiūrėdavau į virsmą: visišką žmogaus pasikeitimą, kai prilipdoma „augmenija“, anot tėvelio, užtepamas grimas, persirengiama ir pakeičiama eigastis.

Kai užaugsiu ir jausiuos nesaugiai, pakaks vienos minutės, tos tamsos prieš pačią spektaklio pradžią, kol atsivers uždanga arba įsišvies pirmoji spektaklio scena, tos vienos akimirkos, kad aš vėl pasijusčiau esanti namie. Ir tada man vėl, anot tėčio, „viskas bus gerai“.

DOVILĖ ZELČIŪTĖ

Dovilės Zelčiūtės „Augau teatre“ – literatūrinė autobiografija, šypsninga pirmosios meilės istorija, autorės intelektualinio, dvasinio brendimo ištakos.

Galima skaityti ir kaip tam tikros epochos metraštį, ir kaip romaną, ir netgi kaip atskiras išbaigtas, jaukias noveles. Gyvenimas regimas kaip teatras, teatras – kaip ribinės situacijos erdvė su savo karaliais, pranašais, pajacais ir varguoliais – tam tikro laikotarpio Kauno dramos teatro aktoriais, jų šeimomis. Pasaulis teatro artistų vaiko, gavusio „kitos realybės skiepą“, akimis. Rašyta su meile ir pagarba, į praeitį pažvelgta brandaus žmogaus žvilgsniu, o tai, kas paauglei atrodė pasaulio pabaiga, dabar dažnai kelia šypseną. Tiesa, motiniškai jautrią, atsargią, tekste apskritai gausu gero humoro. Dovilės Zelčiūtės „Augau teatre“ tiesiog įdomu skaityti, o tai reta, vadinasi, gerai parašyta, meistro darbas.

DONALDAS KAJOKAS

